

राज्य शासनामार्फत राबविण्यात येणाऱ्या लोकाभिमुख योजना, विकास प्रकल्प, विविध योजना, ध्येयधोरणे, महत्त्वाकांक्षी प्रकल्प, विकासकामे व लोककल्याणकारी योजनांच्या फलश्रुतीबाबत वस्तुस्थिती दर्शक माहिती (डाटा) मिळविण्यासाठी सर्वेक्षण करण्याकरिता CBC (DAVP) यादीवरील संस्थेची विहित प्रक्रियेचा अवलंब करून नियुक्ती करण्यास आणि सर्वेक्षणाकरिता येणाऱ्या अंदाजित रु.९४.७० कोटी इतक्या खर्चास मान्यता मिळण्याबाबत.

**महाराष्ट्र शासन
सामान्य प्रशासन विभाग**

शासन निर्णय क्रमांक: मावज-२०२५/४७९/प्र.क्र. २२०/मावज १

मादाम कामा रोड, हुतात्मा राजगुरु चौक,

मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२.

दिनांक : १२ डिसेंबर, २०२५.

वाचा :-

१. संचालक (माहिती) (वृत्त व जनसंपर्क), माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालयाचे पत्र क्र.वृत्तचित्र-२०२५-२६/सर्वेक्षण/का-७/७४६, दि.०३ ऑक्टोबर, २०२५.
२. दि.०७ डिसेंबर, २०२५ रोजी झालेल्या मंत्रीमंडळ बैठकीचा निर्णय.

प्रस्तावना:-

राज्य शासनाच्या विविध विभागांमार्फत राबविण्यात येणाऱ्या लोकाभिमुख योजना, विकास प्रकल्प, विविध योजना, ध्येयधोरणे, महत्त्वाकांक्षी प्रकल्प, विकासकामे व लोककल्याणकारी योजनांच्या माहितीचा प्रचार-प्रसार होण्यासाठी, तसेच शासनाच्या प्रतिमा निर्मितीसाठी माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालयामार्फत विविध प्रसारमाध्यमांच्या माध्यमातून प्रसिद्धीचे कार्य केले जाते.

महाराष्ट्रातील नागरिकांची सामाजिक आणि आर्थिक उन्नती व्हावी, राज्याचा सर्वसमावेशक विकास व्हावा, यादृष्टीने महाराष्ट्र शासनाच्या विविध विभागांमार्फत लोककल्याणकारी योजना-उपक्रम राबविण्यात येतात. त्यामध्ये योजनेचा उद्देश सफल व्हावा, योजनेवर खर्च केला जाणारा निधी संबंधित लाभार्थ्यांपर्यंत पोहचवा, हा मुख्य उद्देश असतो. त्याचप्रमाणे योजना राबविल्यानंतर त्याच्या फलश्रुतीची माहिती शासनास झाल्यामुळे संबंधित योजनेत काही त्रुटी राहिल्या असतील किंवा योजनेचा लाभ घेताना नागरिकांना काही अडचणी येत असतील तर त्याची कल्पना संबंधित योजनेत सुधारणा होऊन योजनेची १०० टक्के फलनिष्पत्ती होण्यासाठी एक प्रणाली निर्माण करण्याची आवश्यकता निर्माण झाली आहे.

त्यानुषंगाने महासंचालनालयाच्या प्रस्तावाच्या अनुषंगाने, राज्य शासनामार्फत राबविण्यात येणाऱ्या लोककल्याणकारी योजना, विकास प्रकल्प, ध्येयधोरणे, महत्त्वाकांक्षी प्रकल्प व विकासकामे योजनांच्या

फलश्रुतीबाबत वस्तुस्थिती दर्शक माहिती (डाटा) मिळविण्यासाठी सर्वेक्षण करण्याकरिता CBC (DAVP) यादीवरील तज्ञ संस्थेची विहित प्रक्रियेचा अवलंब करून निवड करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय:-

यासंदर्भात दि.०७.१२.२०२५ रोजीच्या मंत्रीमंडळ बैठकीत झालेल्या निर्णयाच्या अनुषंगाने खालीलप्रमाणे प्रस्तावास मान्यता देण्यात येत आहे.

- १) राज्य शासनामार्फत राबविण्यात येणाऱ्या लोककल्याणकारी योजना, विकास प्रकल्प, ध्येयधोरणे, महत्वाकांक्षी प्रकल्प व विकासकामे योजनांच्या फलश्रुतीबाबत वस्तुस्थिती दर्शक माहिती (डाटा) मिळविण्यासाठी सर्वेक्षण करण्याकरिता CBC (DAVP) यादीवरील संस्थेची विहित प्रक्रियेचा अवलंब करून दोन वर्षाकरीता (सन २०२५-२६ व सन २०२६-२७) नियुक्ती करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.
- २) सर्वेक्षणाकरिता येणाऱ्या अंदाजित रु.९४.७० कोटी इतक्या खर्चाच्या प्रस्तावास आर्थिक वर्ष सन २०२५-२६ करिता मान्यता देण्यात येत आहे.
- ३) उक्त दोन वर्षांच्या कालावधीसाठी निवड झालेल्या संस्थेकडून कोणत्याही शासकीय विभागास त्यांच्याकडील योजनांचे सर्वेक्षण करून घेण्यास मान्यता देण्यात येत आहे. सदर कार्यवाही माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालयामार्फत करण्यात येईल.

२. सर्वेक्षणाचा उद्देश व सहभागी घटक :-

वरील पार्श्वभूमीवर योजनेबाबतची संबंधित माहिती प्राप्त करण्यासाठी घरोघरी भेटी देणे, योजनेचे मूल्यांकन करणे, माहिती-शिक्षण-संवादच्या माध्यमातून नागरिकांचा प्रतिसाद मिळवणे आदी पद्धतींचा वापर करून सर्वेक्षण करणे गरजेचे आहे. त्यासाठी मोबाईल ॲपचा वापर करणे, ओबीडी कॉल्स (OBD Calls), व्हॉट्सॲप मॅसेजिंग, पोर्टल, एसएमएस, प्रत्यक्ष गृहभेटी यासारख्या बाबींचा समावेश असणारी प्रणाली निर्माण करणे गरजेचे आहे. सर्वेक्षणाच्या माध्यमातून रिअल टाईम, तथ्यावर आधारित, वस्तुनिष्ठ स्वरूपाची, विश्वासाई माहिती उपलब्ध करता येऊ शकते.

सोशल आणि डिजिटल माध्यमांच्या वापराद्वारे सर्वेक्षण, अभ्यास करून नागरिकांचा प्रतिसाद मिळविण्यासाठी माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालयामार्फत एका तज्ञ संस्थेची निवड करण्याचे प्रस्तावित आहे. या संस्थेद्वारे शासकीय योजनांचे सर्वेक्षण करून वस्तुस्थितीदर्शक डाटा मिळविण्यात येईल. या संस्थेमार्फत पुढील घटकांवर आधारित सर्वेक्षण करण्यात येईल.

१.नागरिकांचा सहभाग (माहिती, शिक्षण, संवाद अर्थात आय.ई.सी) : स्थानिक भाषा आणि बोली भाषेत ऑनलाईन तसेच ऑफलाईन पद्धतीने नागरिकांसाठी माहिती, शिक्षण आणि संवाद प्रक्रियेचा अवलंब करून शासन आणि नागरिकांमधील सुसंवाद, सहभाग आणि विश्वास वाढवण्यास मदत होईल.

२. एआयचा वापर : सर्वसामान्यांपर्यंत पोहोचण्यासाठी तसेच जागरुकता निर्माण करण्यासाठी ऑडिओ, व्हिडिओ, सोशल आणि डिजिटल माध्यमांबरोबरच एआय सारख्या तंत्रज्ञानाचा वापर करणे.

३. **सुधारणा आणि नियमित निरीक्षण** : धोरण, कार्यक्रम, योजना अंमलबजावणीसाठी रिअल-टाइम आणि वस्तुनिष्ठ डेटावर आधारित आढावा घेऊन, धोरणांची कार्यक्षमता आणि प्रभाव यांचे नियमित निरीक्षण केले जाईल.
४. **सीएसआर सहभाग** : सर्वसामान्यांचा सहभाग वाढविण्यासाठी सीएसआर उपक्रमांचाही उपयोग केला जाईल.

या माध्यमातून राज्य शासन आणि लाभार्थी यांच्यात थेट संवाद / समन्वय साधून माहितीचा साठा निर्माण करण्यात येईल.

३. प्रस्तावाधीन सर्वेक्षणाचे फायदे :-

- I. **कार्यक्षमता सुधारणा**: शासकीय विभाग विविध योजना, उपक्रम काही ठराविक वेळेकरिता किंवा कालावधीकरिता समाजातील विविध घटक उदाहरणार्थ विद्यार्थी, महिला, ज्येष्ठ नागरिक, अल्पसंख्याक किंवा मागास वर्गासाठी किंवा शेतकऱ्यांसाठी राबवत असते. अशा योजना किंवा उपक्रम राबविले जात असताना त्या त्या समूहापर्यंत हे पोहोचतात का किंवा या योजनांचा हे घटक खऱ्या अर्थाने लाभ घेतात का, याची माहिती मिळण्याबरोबरच राज्य शासनाच्या उद्दिष्टांची पूर्तता करतात का, हे सर्वेक्षण किंवा अभिप्राय या घटकातून समजण्यास मदत होईल.
- II. **समस्यांचे आणि आव्हानांचे निराकरण**: सर्वसामान्यांचे अभिप्राय किंवा प्रतिक्रिया योजनांमधील समस्यांची आणि आव्हानांची माहिती मिळण्यास महत्वपूर्ण ठरतात. यामुळे राज्य शासनाला प्रकल्प, योजना आणि कार्यक्रम शहरापासून गावपातळीवर राबविताना येणाऱ्या तांत्रिक अडचणी, प्रशासकीय समस्या किंवा प्रशासकीय अडथळे दूर करण्याची संधी मिळते.
- III. **सुलभता आणि समावेशकता सुनिश्चितीकरण** : अभिप्राय किंवा सर्वेक्षणाच्या माध्यमातून एखाद्या लक्ष्यगटासाठी ती योजना, उपक्रम किंवा कार्यक्रम योग्य ठरले का? तसेच ही योजना सर्वसमावेशक गटासाठी उपलब्ध करता येईल का? विशेषतः दुर्गम किंवा गरीब वर्गासाठी. अशा गटांची योजना वापरण्याची अडचण नेमकी काय असते आणि ती कशा पद्धतीने सुधारली जाऊ शकते याचे निश्चितीकरण करणे सोपे होईल.
- IV. **पारदर्शकता आणि जबाबदारी** : अभिप्राय / सर्वेक्षण / अभ्यास आणि प्रतिसादाद्वारे सर्वसामान्यांना त्यांचे मत व्यक्त करण्याची संधी मिळते. यामुळे राज्य शासनाच्या कामकाजात अधिक पारदर्शकता येते.
- V. **नवीन बाबींची ओळख** : सर्वसामान्यांचे अभिप्राय आणि प्रतिसादाद्वारे नवीन बाबी किंवा गरजा समोर येतात, ज्यांचा विचार योजना तयार करताना राहून गेलेला असतो. नियमित अभिप्रायामुळे राज्य शासनाला योजना आणि धोरणांमध्ये आवश्यकतेनुसार सुधारणा करता येते.
- VI. **तात्काळ, प्रत्यक्ष स्तरावरील माहितीच्या आधारावर सल्ला व मार्गदर्शन** : संस्थेने अनेक स्रोतांमधून, सर्वेक्षणाद्वारे करण्यात आलेल्या प्राथमिक संशोधनासह आणि इतर संबंधित डेटाबँकांमधून, तळागाळातील माहिती अखंडपणे एकत्र करावी आणि संकलित करावी. तसेच, कृत्रिम बुद्धिमत्तेवर आधारित अल्गोरिदमसह अत्याधुनिक विश्लेषण आणि दृश्यमान साधनांचा वापर करून कच्च्या

माहितीचे अर्थपूर्ण रूपांतर करावे, जे शासनाच्या धोरण, रचना आणि निर्णय प्रक्रियेसाठी उपयुक्त ठरतील.

४. संस्थेमार्फत करावयाच्या सर्वेक्षणाच्या पद्धती :-

सर्वेमध्ये खालील कार्यपद्धतीचा वापर करण्यात येईल.

सर्वेक्षण आणि मतदान : शासकीय योजनांची, उपक्रमांची कार्यक्षमता, उपयुक्तता आणि प्रभाव यावर नागरिकांचे अभिप्राय मिळविण्यासाठी ऑनलाईन सर्वेक्षण किंवा मतदान घेता येईल. Google Forms, SurveyMonkey किंवा सोशल मीडिया चॅनेल्सचा वापर करून सर्वेक्षण करता येईल.

१. **मुलाखती :** विविध समुदायांचे प्रतिनिधी, शेतकरी, ज्येष्ठ नागरिक, लघू उद्योजक, मच्छीमार, सुतार आदी सूक्ष्म गट/ संवर्गातील जनतेपर्यंत राबविलेल्या योजनांचे अभिप्राय मिळविण्यासाठी मुलाखती आयोजित करणे / घेणे.
२. **दूरध्वनी सर्वेक्षण :** विविध समुदायांचे जनतेपर्यंत राबविलेल्या योजनांचे अभिप्राय मिळविण्यासाठी दूरध्वनीद्वारे सर्वेक्षण आयोजित करणे / घेणे.
३. **लक्ष्यगट :** विविध समुदायांचे प्रतिनिधी, जसे की गरीब कुटुंबे, ज्येष्ठ नागरिक किंवा उद्योजक यांच्यासाठी राबविलेल्या योजनांचे अभिप्राय मिळविण्यासाठी लक्ष्यगट निश्चित करणे.
४. **सोशल मीडिया :** ट्विटर, फेसबुक, इंस्टाग्राम सारख्या सोशल मिडिया प्लॅटफॉर्मचा वापर करून सर्वसामान्यांना प्रश्न विचारून त्यावर मतदान घेता येईल.
५. **वेबसाइट्सद्वारे अभिप्राय :** राज्य शासनाकडे त्यांच्याशी संबंधित योजनांबद्दल अभिप्राय देण्यासाठी वेगवेगळ्या पोर्टल्स किंवा वेबसाइट्स असतात, सर्वसामान्यांनी हे प्लॅटफॉर्म वापरण्यासाठी प्रोत्साहित करता येईल.
६. **गोपनीय अभिप्राय प्लॅटफॉर्म्स:** सर्वसामान्यांना निसंकोचपणे आपले अभिप्राय देण्यासाठी गोपनीय अभिप्राय प्लॅटफॉर्म्सचा वापर करता येईल.
७. **डेटा विश्लेषण :** शासकीय हेलपलाईनवरील तक्रारी, मागण्या आणि प्रश्न यांचा डेटा विश्लेषण करून शासकीय योजनांबद्दल जनतेचे फिडबॅक समजून घेता येईल. शासकीय योजनांबद्दल मीडिया किंवा पत्रकांमध्ये दिलेले अभिप्राय, संपादकीय पत्रे आणि मतांचे पुनरावलोकन करता येईल.

५. सर्वेक्षण संस्थेची निवड करण्याची गरज :-

शासकीय योजनेसंदर्भात सर्वेक्षण करून संबंधित माहितीची उपलब्धता करून घेण्याची आवश्यकता कधीही भासते, कोणत्याही प्रकारच्या सर्वेक्षणासाठी कुशल मनुष्यबळ, अत्याधुनिक तंत्रज्ञान आणि प्रशासकीय व्यवस्था हाताशी असणे आवश्यक आहे. तथापि, अपुरे मनुष्यबळ, अत्याधुनिक तंत्रज्ञानाचा अभाव या बाबीमुळे राज्य शासनाला गरजेनुरूप तातडीने व्यवस्था उपलब्ध करणे शक्य होत नाही. त्यामुळे शासकीय सर्वेक्षणाच्या कामाचा चांगला अनुभव असणाऱ्या, प्रभावीपणे सर्वेक्षण राबविण्याची क्षमता असणाऱ्या संस्थेची निवड करणे

आवश्यक आहे. त्यानुषंगाने योजनांचे मूल्यांकन (Impact Assesement) / प्रभाव पडताळणी आणि अभिप्रायासाठी अशा संस्थांची आवश्यकता आहे.

शासकीय धोरणे, योजना आणि सेवांबाबत नागरिकांचा सहभाग आणि जागरूकता वाढविण्यासाठी एक सकारात्मक आणि जवळीक साधणारी संवाद प्रणाली तयार करण्यावर या संस्थेचा भर राहिल. विविध नाविन्यपूर्ण पद्धती आणि आधुनिक तंत्रज्ञानाच्या वापराद्वारे लक्षित संवाद मोहीम यशस्वी करण्याची जबाबदारी देखील निवड करण्यात येणाऱ्या संस्थेवर असणार आहे. कोणताही शासकीय विभाग ठराविक कालावधीसाठी या संस्थेकडून आपल्या योजनांचे सर्वेक्षण करून घेऊ शकतो.

६. संस्थेची निवड व खर्चाबाबत अटी व शर्ती:-

- १) सर्वेक्षणाच्या कामासाठी उद्योग , उर्जा व कामगार विभागाने दिनांक ०१.१२.२०१६ च्या शासन निर्णयान्वये विहित केलेल्या मार्गदर्शक सूचनांचा व कार्यपद्धतीचा अवलंब करावा .
- २) शासनाने यासंदर्भात वेळोवेळी निर्गमित केलेले शासन निर्णय/ आदेश विचारात घेऊन पुढील कार्यवाही करण्यात यावी.
- ३) प्रस्तावाधीन मंजूर रकमेच्या मर्यादेतच खर्च करण्यात यावा.

७. याबाबतचा खर्च सामान्य प्रशासन विभाग, मागणी क्र.-ए-६, प्रधानशीर्ष-२२२०-माहिती व प्रसिध्दी, ६० इतर, १०१ जाहिरात व दृक प्रसिध्दी (००) (०३) शासकीय योजनांची विशेष प्रसिध्दी मोहीम (कार्यक्रम), २६-जाहिरात व प्रसिध्दी (संगणक सांकेतांक क्र.२२२०११७५) या लेखाशीर्षामधून पुरवणी मागणीद्वारे उपलब्ध होणाऱ्या अनुदानातून भागविण्यात येईल. पुरवणी मागणीचा प्रस्ताव विहित कालावधीत सादर करण्याची दक्षता महासंचालनालयाने घ्यावी. याबाबतच्या अटी शर्ती शासनाने या संदर्भात वेळोवेळी निर्गमित केलेल्या शासन निर्णयानुसार राहतील.

८. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०२५१२१२१७२७२२२५०७ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(सारिका उ. पाटील)

कक्ष अधिकारी महाराष्ट्र शासन

प्रत,

१. मा. राज्यपाल यांचे प्रधान सचिव.
२. मा.सभापती, महाराष्ट्र विधानपरिषद, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई.

३. मा.अध्यक्ष, महाराष्ट्र विधानसभा, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई.
४. मा.विरोधी पक्षनेता, विधानपरिषद / विधानसभा, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई.
५. मा.उपसभापती, महाराष्ट्र विधानपरिषद, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई.
६. मा.उपाध्यक्ष, महाराष्ट्र विधानसभा, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई.
७. सर्व सन्माननीय विधानसभा, विधानपरिषद व संसद सदस्य.
८. मा. मुख्यमंत्र्यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
९. मा.उपमुख्यमंत्र्यांचे सचिव, मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
- १०.सर्व मा.मंत्री यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
- ११.मा.मुख्य सचिव यांचे सहसचिव, मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
- १२.सर्व अपर मुख्य सचिव / प्रधान सचिव / सचिव, मंत्रालय, मुंबई- ४०० ०३२.
१३. महालेखापाल, १/२ (लेखा व अनुज्ञेयता)/(लेखापरीक्षा), मुंबई, नागपूर,
१४. महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय, मुंबई.
१५. सहसचिव, वित्त विभाग (कार्या-व्यय-४)मुंबई ,मंत्रालय,
१६. सहसचिव, नियोजन विभाग (कार्या-१४४३)मुंबई ,मंत्रालय,
१७. संचालक, माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय, मुंबई
१८. उपसंचालक (लेखा), माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय, मंत्रालय, मुंबई,
- १९.अधिदान व लेखा अधिकारी, मुंबई
- २०.निवासी लेखापरीक्षा अधिकारी, मुंबई
- २१.लेखाधिकारी (आहरण व संवितरण), माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय, मंत्रालय, मुंबई
२२. निवडनस्ती (मावज१-), सामान्य प्रशासन विभाग.
२३. भारतीय जनता पक्ष, महाराष्ट्र प्रदेश, सी.डी.ओ.कुटीर क्र.१, योगक्षेमसमोर, वसंतराव भागवत चौक, नरिमन पॉईंट, मुंबई-४०० ०२०.
२४. भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेस, महाराष्ट्र प्रदेश काँग्रेस(इं.) समिती, टिळक भवन, काकासाहेब गाडगीळ मार्ग, दादर, मुंबई-४०० ०२५.
२५. राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्ष, ठाकरसी हाऊस, जे.एन.हेरेडिया मार्ग, बॅलार्ड इस्टेट, मुंबई-४०० ०३८.
२६. शिवसेना, शिवसेना भवन, गडकरी चौक, दादर, मुंबई-४०० ०२८.
- २७.बहुजन समाज पक्ष, प्रदेश सचिव, महाराष्ट्र राज्य, बी.एस.जी.भवन, भूखंड क्र. ८३-ए, कलेक्टर कॉलनी, चेंबूर, मुंबई-४०० ०७४.
२८. भारतीय कम्युनिस्ट पक्ष, महाराष्ट्र समिती, ३१४, राजभवन, एस.व्ही.पटेल मार्ग,मुंबई- ४०० ००४.
- २९.भारतीय कम्युनिस्ट (माक्सवादी) पक्ष, महाराष्ट्र समिती, जनशक्ती सभागृह, ग्लोब मिल पॅलेस, वरळी, मुंबई-४०० ०१३.
- ३०.महाराष्ट्र नवनिर्माण सेना, राजगड, मातोश्री टॉवर, शिवाजी पार्क, दादर, मुंबई-४०० ०२८.